

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра психології та соціальної роботи

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Особливості застосування засобів мистецтва громадськими організаціями в
рамках соціальної реабілітації дітей ВПО

Виконав: студент групи СРм-2
спеціальності 231 Соціальна робота
Вишняков Олександр Вікторович
Керівник: Позднякова-Кирбят'єва
Е. Г.
Рецензент: Коваль В. О.
Нормоконтроль _____ Анастасія
ШТЕПЕНКО

Запоріжжя
2024 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 101 с., 8 рис., 1 таблиця, 70 джерел, 4 додатків.

Об'єктом дослідження є соціальна реабілітація дітей ВПО засобами мистецтва.

Предметом дослідження є процес соціальної реабілітації дітей ВПО засобами мистецтва у роботі громадських організацій.

Мета роботи: вивчення процесу соціальної реабілітації засобами мистецтва дітей ВПО у роботі громадських організацій та створення рекомендацій щодо її вдосконалення.

Методи дослідження: аналіз, систематизація і узагальнення інформації з проблеми дослідження; констатувальний експеримент; анкетування; експертне дослідження; формувальний експеримент; комплексне оцінювання та інтерпретація результатів формувального експерименту; математико-статистичні методи обробки і аналізу кількісних результатів дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні досвіду соціальної реабілітації дітей ВПО засобами арт-терапії у діяльності громадських організацій, у визначенні суб'єктності громадських організацій в сфері надання реабілітаційних послуг дітям ВПО та визначення ефективності їх надання на базі громадських організацій.

Практична значущість дослідження полягає у розробці спеціального циклу занять з соціальної реабілітації дітей ВПО засобами мистецтва, який може бути застосованим в діяльності громадських організацій. Так як розроблений спеціально зважаючи на специфіку реабілітаційної діяльності громадських організацій, які працюють з дітьми ВПО і часто не мають у своєму штаті кваліфікованого персоналу, який спеціалізується, тільки на реабілітаційній діяльності і тому в рамках виконання магістерської роботи був розроблений інтегрований курс саме для громадських організацій, що здійснюють подібну діяльність.

Результати дослідження висвітлено у 1 друкованій праці та дістали апробацію на 1 науково-практичних конференції.

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ, ЗАСОБИ МИСТЕЦТВА, ДІТИ ВПО, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в період російського повномасштабного вторгнення велика кількість родин, що виховують дітей вимушено змінили місце власного проживання. За два роки воєнних подій в Україні понад 30% сімей ВПО більше одного разу змінили місце постійного проживання. Зазначені місця проживання могли бути в межах кількох різних країн світу. За різними оцінками кількість осіб, що отримали статус ВПО або виїхали закордон України перевищує цифру більше ніж у 6 мільйонів. За цією загальною цифрою більш ніж кілька мільйонів дітей отримали психологічну травму та значний час знаходились у стані соціальної ізоляції та дезадаптації. Тому одним з головних завдань сьогодення в рамках роботи з дітьми ВПО полягає в налагодженні ефективної системи їх соціальної адаптації та соціальної реабілітації. Важливість соціальної адаптації полягає в тому, що діти повинні досягнути рамки свого життєвого простору та синхронізувати з ним виконання власних соціальних ролей та опанувати характерний для себе набір соціальних статусів. Зазначена проблема є актуальною для України ще з 2014 року, коли в Україні було впроваджено АТО та ООС в окремих частинах Донецької та Луганської областей та як показав досвід, що лише незначна частина дітей ВПО змогла вчасно адаптуватися до умов життя в новому для себе населеному пункті. Тому ми можемо говорити про певний історичний контекст неможливості організувати на рівні держави та органів місцевого самоврядування системи соціальної реабілітації дітей ВПО. Аналіз «історій успіху» в сфері соціальної реабілітації дітей ВПО свідчить, що зазвичай вони базуються на тому, що з дітьми працювали представники громадських організацій і використовували вони засоби мистецтва як базову методику соціальної реабілітації. На нашу думку такий стан речей зумовлений тим, що реабілітаційні технології, що базуються на засобах мистецтва є ефективними в рамках роботи з дітьми ВПО. Громадські організації є більш гнучкими порівняно з традиційними

соціальними службами і в той же час на сьогодні соціальною реабілітацією дітей ВПО займаються сотні громадських організацій по всій території України. Саме тому зазначений досвід громадських організацій в сфері соціальної реабілітації дітей ВПО вимагає дослідження в світлі формування ефективної системи соціальної реабілітації дітей ВПО.

Актуальність розглянутої проблематики визначила вибір теми магістерської роботи у такій редакції: «Особливості застосування засобів мистецтва громадськими організаціями в рамках соціальної реабілітації дітей ВПО».

Об'єкт дослідження: соціальна реабілітація дітей ВПО.

Предмет дослідження: процес соціальної реабілітації дітей ВПО засобами мистецтва у роботі громадських організацій.

Мета дослідження: вивчення процесу соціальної реабілітації засобами мистецтва дітей ВПО у роботі громадських організацій та створення рекомендацій щодо її вдосконалення.

На основі мети були визначені такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз соціальної реабілітації засобами мистецтва дітей ВПО у роботі громадських організацій.

2. Здійснити діагностування особливостей соціальної реабілітації засобами мистецтва дітей ВПО у роботі громадських організацій.

3. За підсумками констатувального експерименту проаналізувати емпіричні дані щодо ефективності соціальної реабілітації засобами мистецтва дітей ВПО у роботі громадських організацій.

4. Розробити, впровадити і визначити ефективність експериментального соціально-реабілітаційного циклу занять, з використанням засобів арт-терапії для соціальної реабілітації дітей з інвалідністю в рамках громадської організації.

Для вирішення поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: теоретичні (вивчення й аналіз літературних джерел, узагальнення та систематизація, порівняння); емпіричні (проведення

експертного опитування, формувальний та констатувальний експерименти); кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Методологічною основою дослідження соціальну реабілітацію дітей з інвалідністю, викладену у працях таких вчених, як: Л. Акатов [1], Н. Бастун [2], А. Воронова [12], Н. Гусак [13], І. Дмитріюва [14], В. Засенко [15], М. Кісельової [19; 20], І. Кіпріянова [21], О. Царькова [59], Л. Хіля [55; 56], О. Федій [53; 54], О. Сорока [47; 48], Т. Росік [43] та ін.; особливості соціальної реабілітації засобами арт-терапії – Л. Кузьмінська [26], В. Ляшенко [30], А. Мартинова [31], С. Пальчевський [36], В. Мухін [32], Л. Підпилипишина [38], Н. Стадієнко [50], В. Савінов [45] та ін., а також підходи до використання окремих мистецьких засобів в соціальній реабілітації дітей з інвалідністю, переваги яких у цьому процесі обґрунтовані у працях таких науковців, як: О. Тохтамаш [42], І. П'ятницька-Позднякова [52], Л. Полторак [40], Л. Колупаєва [22], Л. Калініна [16] та ін.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні досвіду соціальної реабілітації дітей ВПО засобами арт-терапії у діяльності громадських організацій, у визначенні суб'єктності громадських організацій в сфері надання реабілітаційних послуг дітям ВПО та визначення ефективності їх надання на базі громадських організацій.

Практична значущість дослідження полягає у розробці спеціального циклу занять з соціальної реабілітації дітей ВПО засобами мистецтва, який може бути застосованим в діяльності громадських організацій. Так як розроблений спеціально зважаючи на специфіку реабілітаційної діяльності громадських організацій, які працюють з дітьми ВПО і часто не мають у своєму штаті кваліфікованого персоналу, який спеціалізується, тільки на реабілітаційній діяльності і тому в рамках виконання магістерської роботи був розроблений інтегрований курс саме для громадських організацій, що здійснюють подібну діяльність.

Експериментальною базою дослідження стали ГО «Волонтерська платформа Кривого Рогу» та ГО «Покровська платформа спільних дій».

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на *IV Міжнародної науково-практичної*

конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» (м. Запоріжжя, 13-14 квітня 2023 р.).

Публікації.

1. Позднякова-Кирбят'єва Е. Г., Вишняков О.В. Особливості співпраці органів місцевого самоврядування та закладів вищої освіти з міжнародними донорами в рамках реалізації соціальних проектів. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 13–14 квітня 2023 р.) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2023. С.567–568.*

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг магістерської роботи 103 сторінки. Список використаної літератури складає 70 джерел.

ВИСНОВКИ

Організація системи соціальної реабілітації засобами мистецтва є актуальною методологічною проблемою фахового реабілітаційного середовища. Зазначена проблема є актуальною так як сьогодні не побудовано ефективної системи реабілітації заснованої на застосуванні месницьких засобів. Високий рівень зазначеної проблеми полягає у широких перспективах застосування засобів мистецтва в сфері соціальної реабілітації. В Україні з кожним роком прослідковується тенденція до збільшення кількості дітей ВПО. Основою зазначеної тенденції є те, що все більше дітей мають свої особливості, які стають в їх житті перешкодою для повноцінного і гармонійного функціонування в рамках сучасного українського суспільства. І кожна дитина має право бути повноцінним членом як українського так і суспільств функціонуючих по території всієї Земної кулі. Потреба у якісній соціальній реабілітації породжує необхідність у впровадженні різних форм соціальної реабілітації. В Україні зазначена проблема інспірована військовими подіями, які почалися з анексії Криму в 2014 році і активно продовживсь з лютого 2022 року після початку російського повномасштабного вторгнення на територію України.

Аналіз теоретичних джерел засвідчив, що сучасна реабілітаційна наука сьогодні має велику кількість технологій з соціальної реабілітації дітей ВПО. Діти, що під час російського повномасштабного вторгнення були вимушені змінити місце проживання. Мистецькі методики можуть застосовуватися як у ролі основного засобу соціальної реабілітації дітей ВПО так і супутнього, доповнюючи інші методики та технології соціальної реабілітації з іншими розладами та особливостями.

Сьогодні громадські організації активно впроваджують мистецькі методи в свою роботу, особливо коли йдеться про реабілітацію дітей. Наприклад, діти з вадами фізичного розвитку теж мають свій власний

простір у цьому напрямку. Громадські організації в основному використовують арт-терапію та інші види мистецтва, які допомагають розважати дітей. Це дозволяє зробити процес соціальної реабілітації більш доступним, але може створювати враження простоти цього підходу до реабілітації дітей ВПО. Це виклик для багатьох громадських організацій, які займаються цією проблематикою. Важливо зазначити, що хоча реабілітація із застосуванням засобів мистецтва має позитивний вплив на дітей ВПО, що супроводжується позитивними адаптаційними і реабілітаційними ефектами вона не є універсальним рішенням у роботі з дітьми ВПО. Технології соціальної реабілітації з високою питомою вагою засобів мистецтва, слід розглядати як частину більш складної системи підтримки цих дітей. Застосування арт-терапії та інших реабілітаційних методик вимагає не лише творчого підходу, але й професійної підготовки фахівців. Такий метод потребує відповідального та етичного використання. У протилежному випадку соціальна реабілітація, що базується на мистецьких засобах і далі буде розглядатися потенційними клієнтами та представниками фахового середовища всього лише у якості технології соціальної анімації. Щоб уникнути зазначеної проблеми доцільно використовувати засоби мистецтва в сфері соціальної реабілітації дітей лише зважаючи на доцільність виходячи з індивідуального реабілітаційного плану дітей ВПО та членів їх родин. Засоби мистецтва не повинні застосовуватися виключно заради розважального та заспокійливого ефекту. Хоча в реальності громадські організації саме використовують форму арт-терапії абсолютно ігноруючи її зміст.

В рамках емпіричної частини нашого дослідження ми вибрали методологію доцільну до нашої проблематики дослідження. В результаті методика нашого дослідження виявилась комбінованою так як складався з двох частин. Ми дослідили проблему впливу реабілітаційних технологій Для чистоти експерименту дослідження було проведено на території двох різних міст і досліджувався практичний досвід роботи громадських організацій в рамках міста Кривий Ріг (Волонтерська платформа Кривого Рога)

Дніпропетровської області та на території смт. Покровськ Донецької області (на базі «Покровської платформи спільних дій»). Дослідження було підкріплено результатами експертного дослідження, яке проводилося серед експертів з арт-терапії, що оцінили вади застосування арт-терапевтичних технологій та практик на базі громадських організацій, що функціонують на території України і запропонували свої шляхи вдосконалення цієї проблеми.

Після аналізу результатів емпіричного дослідження було складено програму застосування арт-терапевтичних практик в рамках соціальної реабілітації дітей з інвалідністю. В рамках нашої роботи було проведено емпіричне дослідження за комбінованою методологією, де були досліджені особливості застосування арт-терапії в рамках реабілітаційної роботи кількох громадських організацій, що використовують у своїй роботі реабілітаційні технології на основі засобів мистецтва. Після зазначеної діагностики ми провели експертне опитування, що дало нам можливість оцінити сучасний стан справ в сфері застосування мистецьких засобів в сфері соціальної реабілітації дітей ВПО. За результатами наших емпіричних досліджень нами була розроблена а програма надання реабілітаційних послуг із застосуванням мистецьких засобів. Після цього програма була апробована на базі роботи громадських організацій на базі ГО «Волонтерська платформа Кривого Рогу» розглядалася нами як експериментальна група. В цей же час діти, які продовжували займатися в рамках занять, які впроваджувались ГО «Покровська платформа спільних дій» розглядалися нами як контрольна група. Результати впровадження нами експериментального циклу занять призвели до того, що за результатами нашого контрольного опитування були виявлені фактори неефективного використання мистецьких практик в рамках реабілітаційного процесу в роботі з дітьми ВПО.

Розроблена нами програма базувалась на тому, що ми запропонували комбінацію мистецьких засобів, які було б можна застосувати в рамках заходів з соціальної адаптації та соціальної реабілітації дітей ВПО. При розробці програми ми ставили собі за мету збалансувати основні напрями та

методики реабілітації з використанням мистецьких компонентів. Наш цикл занять розрахований на використання громадськими організаціями, що не мають можливості мати значний кадровий потенціал і тому цикл занять розрахований на залучення мінімальної кількості спеціалістів та не потребує великих приміщень та матеріально-технічної бази. За результатами емпіричного дослідження наш цикл занять пройшов випробування та може бути застосований на практиці.

Розроблена нами програма базувалась на базі різних засобів арт-терапії і кожна з них показала власну ефективність. Після цього були розроблені загальні рекомендації для громадських організацій, що планують у майбутньому надавати реабілітаційні послуги для дітей з ВПО засобами мистецтва і громадським організаціям, що прагнуть вдосконалити цей напрям власної діяльності.